

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ПЕДАГОГА

УДК 37.011.3

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ПЕДАГОГА

Автор розглядає проблему формування і розвитку професійної надійності педагога в процесі підготовки крізь призму компетентнісного підходу.

Ключові слова: професійна надійність педагога, “професійна компетентність”, імідж, педагог.

Автор рассматривает проблему формирования и развития профессиональной надежности педагога в процессе подготовки сквозь призму компетентного подхода.

Ключевые слова: профессиональная надежность педагога, “профессиональная компетентность”, имидж, педагог.

An author examines the problem of forming and development of professional reliability of teacher in the process of preparation through the prism of competent approach.

Keywords: professional reliability of teacher, “professional competence”, image, teacher.

Постановка проблеми. Формування професійної надійності педагога надзвичайно важливе в наш час. Воно стосується не лише професійної підготовки фахівця, але й моніторингу результатів його праці. Відсутність у педагогічній науці теоретичних уявлень про професійну надійність педагога, виокремлення факторів, умов, рушійних сил, якісно різних стадій цього процесу. Використання компетентнісного підходу в розвитку професійної надійності педагога дозволяє розглянути зміст цього процесу як засвоєння регулятивної компетенції.

Аналіз останніх публікацій. У педагогічній науці активно обговорюється проблема вдосконалення системи освіти шляхом застосування компетентнісного підходу (В.М. Аніщенко, В.П. Бездухов, В.А. Болотов, Б.Д. Ельконін, А.І. Михайличенко, А.М. Тубельський тощо). У сучасній педагогічній науці досліджуються різні його аспекти в освіті – від розуміння категорії “професійна компетентність” як складного багатовимірного феномену (М.С. Волошина, О. Дахін, С.О. Шишов), розкриття її змісту (В.П. Бездухов, А.К. Маркова, С.О. Мишина), визначення ключових компетенції (І.О. Зимня, Г.К. Селевко, П.І. Третьяков).

Виклад основного матеріалу. Одним з методів розробки теоретичних уявлень про професійну надійність педагога як інтегративну якість, яка зумовлює його здатність зберігати нормативно задані параметри педагогічної праці незалежно від обставин, є компетентнісний підхід, який забезпечує можливість розглядати процес розвитку професійної надійності педагога в процесі підготовки як засвоєння регулятивної компетенції.

Перед тим як надати структуру й зміст регулятивної компетентності педагога, модель її засвоєння, необхідно дати визначення терміну розвитку професійної надійності педагога, відмітити фактори, умови, рушійні сили цього процесу.

Розвиток є невід’ємною частиною системогенезу – життєвого циклу системи професійної надійності педагога. Аналіз літератури дозволяє визначити розвиток професійної надійності педагога як динамічний процес її цілісної, закономірної, природної зміни, яка призводить її саморегуляцію до формування якісно нового стану – більш високому рівню організації.

Спираючись на уявлення О. Кнопкіна про сутність саморегуляції, необхідно вважати її психічним процесом, який забезпечує ініціацію, побудову, підтримку і управління людиною всіма видами і формами внутрішньої і зовнішньої активності [4]. Рівень розвитку і індивідуальні особливості саморегуляції зумовлюють професійне існування педагога: характер прояву його суб’єктивних якостей, стратегії і засоби вирішення професійних завдань, об’єм енергетичних ресурсів, необхідних для виконання професійної діяльності.

Оскільки професійна надійність педагога являє собою біосоціальну систему, динаміка її складу, структури компонентів і функцій зумовлені об’єктивними і суб’єктивними факторами.

Клас об’єктивних факторів визначає професійну надійність педагога зовні. Цей клас представляють форми соціального середовища, які можна поділити на дві групи: ергономічні і соціальні фактори. До ергономічних факторів професійної надійності педагога відносяться

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ПЕДАГОГА

організація і управління педагогічним процесом, умови, і режим роботи, і відпочинку. Соціальні фактори професійної надійності педагога являють собою соціальні характеристики педагогічної праці: імідж і характер педагогічної професії, міжособистісні відносини, психологічний мікроклімат у педагогічному колективі та інші.

Клас суб'єктивних факторів зумовлює професійну надійність педагога зсередини. Він зумовлений індивідуальними характеристиками педагога, які поділяються на дві групи: біологічні і психологічні фактори. Біологічні фактори професійної надійності педагога детерміновані його природою – спадковим апаратом, в якому запрограмовані фізіологічні і психофізіологічні особливості, зумовлені генетичною унікальністю. Психологічні фактори професійної надійності являють собою психологічні особливості педагога (психічні процеси, стани і якості).

Процес розвитку професійної надійності педагога формується за певних вимог. Умови розвитку професійної надійності педагога, тобто те, що впливає на неї, є зовнішні обставини – навчання і виховання (професійна підготовка), а також внутрішні обставини – діяльність педагога.

Джерело перетворення системи професійної надійності знаходиться в самій системі. Рушійними силами розвитку професійної надійності педагога є зовнішні протиріччя – невідповідність між об'єктивною педагогічною реальністю і її суб'єктивним віддзеркаленням педагогом, а також внутрішні протиріччя в самій системі професійної надійності – розходження між цільовими функціями окремих її підсистем. Вирішення цих протиріч утворює процес розвитку професійної надійності педагога і є головним змістом управління цим процесом.

У загальному вигляді можна виділити три взаємопов'язані стадії процесу розвитку професійної надійності педагога: об'єкту, суб'єктно-об'єкту та суб'єкту. На кожній з цих стадій відбувається зміна провідних механізмів детермінації професійної надійності педагога.

На об'єктній стадії має місце переважно зовнішня детермінація – суб'єкт педагогічної праці формує ціль пристосуватися до нормативних вимог професії.

На суб'єктно-об'єктній стадії роль зовнішньої регуляції активності зменшується за рахунок збільшення ролі саморегуляції. Внутрішні мотиви активності педагога починають співпадати із зовнішніми соціально-професійними вимогами.

На суб'єктній стадії саморегуляція переважає над зовнішньою детермінацією: розвиваються ціннісно-змістові регулятивні механізми діяльності

і поведінки. Педагог розуміє діяльність, яку виконує, бере на себе відповідальність за її результати, досягнення яких він гарантує, виходячи з реальних умов діяльності і власних суб'єктивних можливостей.

Таким чином, внутрішні зміни системи саморегуляції підіймають систему професійної надійності педагога на якісно новий ступінь, одночасно окреслюючи його професійні й особистісні можливості.

Розуміння розвитку професійної надійності як природного, тобто органічного процесу, який виходить з внутрішньої логіки руху системи змін, не означає некерованість цього процесу. Для розуміння сутності професійної надійності педагога є плідотворний переніс її в площину досліджень із зони найближчого розвитку. Можна констатувати, що професійна надійність педагога має свій рівень актуального розвитку. Проектування зони найближчого розвитку – важливе завдання управління процесом розвитку системи професійної надійності педагога.

Загальний зміст процесу розвитку професійної надійності педагога складають внутрішні зміни його системи саморегуляції – її перехід до більш високого рівня організації. Ці зміни асоціюються з оволодінням регулятивної компетенції в процесі підготовки.

З точки зору компетентнісного підходу як системної концепції опису освіченості людини, зміст освіти – це система компетенцій. І.А.Зимня розкриваючи зміст компетенції зазначає: “компетенції – це деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення, які потім виявляються в компетентностях людини як актуальних, діяльнісний проявах” [3, 22].

Зараз компетенції знаходяться в центрі діяльності по реформуванню вищої освіти. Під час розробки концепції якості освіти, О.І. Субетто означив компетенцію як підякість в системі потенційної якості випускника ВНЗ і запропонував нову оціночну культуру, яка має на меті перехід від оцінки знань до оцінки компетенцій. У компетентнісній характеристиці випускника ВНЗ саме компетенції відображають результат освіти, виступають нормами якості його підготовки. Результати освіти проявляються в готовності випускника продемонструвати відповідні компетенції [5].

Деякі дослідники визнають, що зміст професійної компетентності педагога може бути представлений її регулятивною складовою. Таким чином, І.А. Зимня включає в групу компетенцій спеціаліста компетенцію саморегуляції [3]. На думку В.Н. Введенського, регулятивна

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ПЕДАГОГА

компетентність характеризує наявність у педагога вмінь керувати власною поведінкою і діяльністю [2].

Під регулятивною компетенцією педагога ми розуміємо його професійно-особистісну якість, яка забезпечує його загальну здатність до саморегуляції.

Важливим питанням є ідентифікація регулятивної компетентності педагога. Оскільки регулятивна компетенція слугує інструментом переносу статичних теоретичних знань педагога в гнучкі, оперативні форми практичної дії, можна зробити висновок, що вона входить у набір універсальних інструментальних компетенцій. Регулятивна компетенція безпосередньо пов'язана з розвитком у педагога здібностей до аналізу і синтезу, організації і планування, вирішенні проблем і прийнятті рішень.

Визначення й ідентифікація регулятивної компетентності педагога дають можливість перейти до її моделювання – створення логічної схеми, яка відображає об'єкт, який вивчається. Як зазначає В.І. Байденко, компетенція включає в себе когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну та поведінкову складові [1]. Саме тому, на нашу думку, регулятивна компетентність педагога в її модельному вигляді може включати три основні структурні компоненти: когнітивний, інструментальний і ціннісний. Функції цих компонентів указані в їх назвах.

У когнітивному компоненті регулятивної компетенції педагога виявляється первинне значення компетенції як усвідомлення. Когнітивний аспект є пізнавальною базою регулятивної компетентності педагога. Він відображає сукупність його регулятивних знань.

Інструментальний компонент регулятивної компетенції педагога функціонує у вигляді регулятивних умінь і навичок, необхідних педагогу для здійснення регуляторних процесів. Цей компонент забезпечує дієвість регуляторної компетенції, тобто оперативне використання регулятивних знань у конкретних ситуаціях.

Ціннісний компонент регулятивної компетенції педагога виконує загальну системоформуючу функцію – задає траєкторію регулятивної компетенції. Його складають регулятивні утворення особистості педагога – мотиви, потреби, ціннісні установки, інтереси як інтегральна частина засобу сприйняття.

Опора на уявлення при функціонуванні структури процесу саморегуляції, яка представлена згідно з прийнятою суб'єктом ціллю діяльності, суб'єктивною моделлю умов,

програмою дій, суб'єктивними критеріями досягнення цілі, контролем і оцінкою результатів, рішенням про корекції системи саморегулювання, дає можливість фіксувати складове наповнення компонентів регулятивної компетентності педагога.

Когнітивний компонент. Педагог знає:

- 1) роль саморегуляції в забезпеченні успішності різних видів активності;
- 2) можливості саморегуляції;
- 3) типові ситуації в професійному, особистісному і суспільному житті, які потребують саморегуляції;
- 4) засоби, методи, прийоми саморегуляції;
- 5) критерії ефективності саморегуляції;
- 6) методи контролю ефективності саморегуляції;
- 7) особистісний індивідуальний стиль саморегуляції та інші.

Інструментальний компонент. Педагог вміє:

- 1) виділяти в професійному, особистісному та суспільному житті проблеми;
- 2) описувати й аналізувати їх;
- 3) адекватно оцінювати значимість і складність проблем;
- 4) формулювати стратегічні і тактичні цілі;
- 5) ставити реальні цілі;
- 6) розробляти шляхи і засоби досягнення цілі;
- 7) аналізувати умови досягнення цілі;
- 8) переводити цілі в задачі;
- 9) здійснювати вибір найбільш ефективних засобів і способів досягнення цілей;
- 10) проводити оцінку засобів і способів досягнення цілей;
- 11) окреслювати критерії успішності досягнення цілей;
- 12) критично оцінювати власні можливості при розв'язанні задач;
- 13) планувати, моделювати і програмувати діяльність;
- 14) володіти алгоритмами при розв'язанні задач;
- 15) приймати рішення про необхідні дії;
- 16) розуміти власні бажання і співвідносити їх з поставленими цілями;
- 17) організовувати і упорядковувати діяльність;
- 18) здійснювати самоконтроль власних дій;
- 19) утримувати цілі у своїй свідомості до моменту здійснення;
- 20) стимулювати власну активність на досягнення цілі;
- 21) використовувати конструктивні засоби реагування на внутрішні і зовнішні перепони;
- 22) мобілізувати внутрішні ресурси для розв'язання проблем;
- 23) знаходити помилки і усувати їх;
- 24) проводити рефлексію.

Ціннісний компонент. Педагогу притаманні:
1) осмислення цінності регулятивної компетенції;

2) актуалізовані мотиви формування умінь і навичок саморегуляції;

3) усвідомлення своєї професійної і життєвої позиції;

4) позитивне відношення до майбутнього;

5) орієнтація на досягнення успіху в діяльності;

6) критичність мислення;

7) інтелектуальна і особистісна рефлексія;

8) наявність таких особистісних якостей, як самостійність, відповідальність, ініціативність, організованість та інші.

Висновки. Ми вважаємо, що природа регулятивної компетенції така, що хоч вона і є продуктом навчання у ВНЗ, але не виходить безпосередньо з нього, а є, скоріш за все, наслідком саморозвитку педагога, свідомого самовдосконалення. Тому регулятивна

компетенція педагога повинна формуватись у процесі професійної підготовки не стихійно, емпіричним шляхом, а цілеспрямовано.

1. Бойденко В.И. Виявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Метод. пособие. – М., 2006.

2. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога/ / Педагогика, 2003. – №10.

3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования// Высшее образование сегодня. – 2003. – №5.

4. Конопкин О.А. Общая способность к саморегуляции как фактор субъектного развития// Вопр. психологи. – 2002. – №2.

5. Субетто А.И. Концептуально-теоретические основы решения проблемы качества образования/ / Сибир.пед.журн. – 2008. – №1.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2010

Тарас Григорович Шевченко
український поет, художник,
мислитель, Пророк України

*“І забудеться срамотна
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечірній
Тихо засіяє...
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!”*

Тарас Шевченко
“І мертвим, і живим...”, 1848

*“Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся!”*

Тарас Шевченко
“І мертвим, і живим...”, 1845

